

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffman τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — Παν. Καγγελόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσπίας.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1931

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Guido Calogero: Studi sull' Eleatismo.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐδημοσιεύθη μόλις πρὸ ὀλίγου, ἀπὸ μέρους τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης, σοβαρὰ καὶ ἐκτάκτως ἐνδιαφέρονσα μελέτη τοῦ καθηγητοῦ κ. Guido Calogero, περὶ τῆς φιλοσοφίας τῶν ἑλεατῶν. Ὁ καθηγητὴς κ. Calogero εἶνε γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Ἀρχείου Φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν διότι τοῦτο ἐδημοσίευσε ἤδη ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Α' ἔτους μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον *Πλωτίνεια προβλήματα*. Τὸ πρῶτον τεῦχος τῆς μελέτης περιλαμβάνει κεφάλαια ἀφορῶντα τὸν Παρμενίδην, τὸν Μέλισσον καὶ τὸν Ζήνωνα. Τὸ δεύτερον μέρος θὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸν Γοργίαν, τὸν πλατωνικὸν Παρμενίδην καὶ μὲ τὸ γνωστὸν σύγγραμμα «περὶ Μελίσσον, Ξενοφάνους καὶ Γοργία». Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ δώσωμεν σύντομον ἀνάλυσιν τοῦ τόσον ἐνδιαφέροντος τούτου ἔργου, ἰδίως δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας.

Α. Παρμενίδης. Ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης τοῦ ὁ κ. Cal. θέλει νὰ διαλευκάνῃ κατὰ πόσον ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ σχολή του εἶχον δίκαιον ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Παρμενίδου ἢ ἀφορῶσα τὸ εἶναι προέρχεται ἐκ ριζικῆς τινος συγχύσεως καὶ ἐλλείψεως διακρίσεως μεταξὺ τοῦ εἶναι ὡς κατηγορουμένου καὶ τοῦ εἶναι ὡς ὑπάρχοντος, ἢτοι μεταξὺ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ὄντολογικοῦ εἶναι, νὰ διαλευκάνῃ δηλαδή ἐὰν ἡ ἀποψις αὕτη ἀποτελεῖ μίαν θεωρίαν μεταγεστέραν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἰδέας τῶν ἑλεατῶν ἢ ἐὰν ἐν αὐτῷ τῷ ποιήματι τοῦ Παρμενίδου ὑπάρχουσι στοιχεῖα δικαιολογῶντα τὸν τοιοῦτον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι.

Ἴα ἐπιχειρήματά του ὁ κ. Cal. θὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Παρμενίδου:

95 ταῦτόν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκὲν ἐστὶ νόημα.
οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἔόντος, ἐν ᾧ πεφρατισμένον ἐστίν,

εὐρήσεις τὸ νοεῖν· οὐδὲν γὰρ (ᾗ) ἔστιν ἢ ἔσται
 ἄλλο πάρεξ τοῦ ὄντος, ἐπεὶ τό γε Μοῖρ' ἐπέδησεν
 99 οὐλον ἀκίνητον τ' ἔμεναι, τῷ παντ' ὄνομ' ἔσται
 ὅσα βροτοὶ κατέθεντο πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ;
 γίνεσθαι τε καὶ ἄλλυσθαι, εἶναί τε καὶ οὐχί,
 καὶ τόπον ἀλλάσσειν διὰ τε χροά φανὸν ἀμείβειν.

Ἡ συνήθης ἐξήγησις τῶν τριῶν πρώτων στίχων εἶνε κατὰ τὸν κ. Cal. ἡ ἐξῆς «τὸ ἴδιον πράγμα εἶνε τὸ νοεῖν καὶ ἐκεῖνο χάριν τοῦ ὁποίου εἶνε ἢ νόησις, διότι δὲν θὰ εὖρης ποτὲ τὴν νόησιν ἄνευ τοῦ ὄντος ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκφράζεται αὕτη». Τὸ δεύτερον μέρος τῆς μεταφράσεως ταύτης θεωρεῖ ὁ κ. Cal. ὡς τελείως ἐσφαλμένον διότι, λέγει, ἐὰν τὸ εἶναι καὶ τὸ νοεῖν εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό, κατὰ τὴν παραδεδεγμένην παράδοσιν, τότε δὲν ἔχει καμμίαν λογικὴν ἐννοιαν ἢ φράσις ὅτι τὸ νοεῖν τοῦτο εἶνε ἐκπεφρασμένον ἐν τῷ ὄντι· θὰ ἠμποροῦσε μάλιστα ἄλλο τόσο καλὰ ὁ Παρμενίδης νὰ εἶπη τὸ ἀντίθετον. Τὴν λύσιν τῆς δυσκολίας εὕρισκει ὁ κ. Cal. ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως «εἶναι». Τὸ εἶναι περὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται ἐνταῦθα δὲν εἶνε τὸ ὄντολογικὸν εἶναι ἀλλὰ τὸ εἶναι τῆς κρίσεως, τὸ εἶναι τῆς ἐκφάνσεως. Τὸ εἶναι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ ἐὰν δὲν ἐνσωματωθῆ ἐν τινὶ ἐκφάνσει τῆς ὁποίας τὸ ῥῆμα εἶναι ἀποτελεῖ κύριον συστατικόν. Ἡ ἀληθῆς ἄρα πραγματικότης θὰ εἶνε ἢ τοῦ καθαροῦ ἐκείνου εἶναι ἐν τῷ ὁποίῳ πανταχοῦ ἐκφράζεται ἢ νόησις ἀνεξαρτήτως παντὸς ἄλλου καθορισμοῦ· καὶ ἐπειδὴ ὁ Παρμενίδης δὲν ἦτο οὔτε μεταφυσικὸς οὔτε μάλιστα ἀληθῆς νωσεολόγος, ἢ μᾶλλον ἦτο ἀσυνεπῶς καὶ τὰ δύο ὁμοῦ, διὰ τοῦτο εἶνε πολὺ φυσικὸν τὸ εἶναι ἐκεῖνο τῆς κρίσεως νὰ τὸ ἐθεώρησε ἀμέσως καὶ ὡς αὐτὴν τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν. Καὶ οὕτω ἐξηγεῖται καὶ ἡ συνέχεια ἐν τῷ ποιήματι, διότι ὅσα ἀναφέρει ἐν αὐτῷ: τὴν κίνησιν, τὸ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι, τὴν μεταβολὴν τόπου κτλ. εἶνε ἰδιότητες ἀποδιδόμεναι εἰς τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον (καὶ ὄχι εἰς τὸ λογικὸν εἶναι). — Κατόπιν τούτου ἐξετάζει ὁ κ. Cal. τὴν ἐννοιαν τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ποιήματος περὶξ τοῦ ὁποίου γίνεται, κατ' αὐτόν, ἀληθῆς ἐρμηνευτικὸς ἀγών, δηλαδὴ ἐξετάζει τὴν γενικῶς παραδεδεγμένην ἀρχὴν τῆς ταυτότητος τῆς νοήσεως καὶ τοῦ εἶναι ὡς ἐκθέτει αὐτὴν ὁ στίχος οὗτος καὶ ὁ ἕτερος γνωστὸς τοιοῦτος καθ' ὄν

τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι

τὴν βᾶσιν δηλαδὴ τῆς θεωρίας τοῦ Παρμενίδου καὶ τῶν ἐλεατῶν.

Ὁ κ. Cal. φρονεῖ ὅτι αἱ διαφοραὶ ἀντιμαχόμεναι γινώμαι πάσχουσιν ὅλοι ἀπὸ ριζικὸν ἐλάττωμα ὑφειλόμενον εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐξήγησιν τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ πρώτου στίχου. Τί σημαίνει τὸ τμήμα τοῦτο : οὐνεκὲν ἐστὶ νόημα : Γενικῶς, λέγει, ἡ λέξις οὐνεκεν ἐρμηνεύεται ὡς σημαίνουσα «τὸ οὐ ἔνεκεν». Ὁ κ. Cal. φρονεῖ ὅτι τοιαύτη ἐρμηνεία εἶνε γραμματικῶς ἀδύνατος. Ἡ λέξις «οὐνεκεν» εἶνε ἡ σύμπτυξις τῶν λέξεων οὐ ἔνεκεν καὶ μὲ τοιαύτην σημασίαν χρησιμοποιοῦται αὐτὴν συνήθως ὁ Παρμενίδης. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ σημασία αὕτη δὲν ἀρμόζει καὶ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ἄλλη σημασία. Τὴν ἄλλην ταύτην σημασίαν εὐρίσκει ὁ κ. Cal. ἐν τῷ Ὀμήρῳ ὅπου τὸ «οὐνεκεν» σημαίνει ἀπλῶς ἓνα ἐντονώτερον «ὅτι». Καὶ οὕτω ὁ πρῶτος στίχος ἀποκτᾷ ἐννοίαν λογικὴν ἀλλὰ διάφορον τῆς συνήθως παραδεκτῆς γενομένης· σημαίνει δηλ. ὅτι «τὸ ἴδιο πράγμα εἶνε τὸ νοεῖν καὶ ἡ νόησις ἢ οὕσα», δηλαδὴ : τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς ἓνα πράγμα ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ νὰ σκέπτεται ὅτι τὸ πράγμα αὐτὸ ἐστὶ, διότι ἄνευ τοῦ «ἐστὶ» τούτου δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ νόησις, τὸ νοεῖν. Αὕτη λοιπὸν εἶνε ἡ ἐννοία τοῦ «ἐν ᾧ πεφασισμένον ἐστίν», ὅποτε καὶ τὸ εἶναι, παρὰ τὴν ὀντολογικὴν του μορφήν, εἶνε ἀπλῶς τὸ εἶναι τῆς λογικῆς ἐκφάνσεως. Εἰς τὴν λύσιν ὅμως ταύτην δὲν ἀντιτίθεται ἄρα γε ὁ ἄνω ῥηθεὶς στίχος καθ' ὄν

τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι ;

κατ' αὐτὸν φαίνεται ταυτιζόμενον ἀπολύτως τὸ εἶναι καὶ ἡ νόησις. Ἡ λύσις τῆς νέας ταύτης δυσκολίας δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εὐρεθῆ, λέγει ὁ κ. Cal. παρὰ μόνον ἐὰν ὁ στίχος οὗτος ἀναγνωσθῆ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τοὺς τοῦ τεμ. 4. τὸ ὅποτον καθορίζει ποία εἶνε ἡ ἀληθὴς ὁδὸς ἐρεῦντης ἢ φέρουσα πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ποία εἶνε ἡ ὁδὸς τῆς πλάνης.

33 *εἰ δ' ἄγ' ἐγὼν ἐρέω, κόμισαι δὲ σὺ μῦθον ἀκούσας,
αἴπερ ὁδοὶ μοῦναι διζήσιος εἰσὶ νοῆσαι
ἢ μὲν, ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι,
πειθοῦς ἐστὶ κέλευθος, ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ
ἢ δ' ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεῶν ἐστὶ μὴ εἶναι,*

τὴν δὴ τοι φράζω παναπειθέα ἔμμεν ἄταρπὸν
οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ εἶναι, οὔ γὰρ ἀγνοστὸν

40 οὔτε φράσαις·

Ἡ μὲν μία δηλ. λέγει ὅτι εἶνε τι καὶ ὅτι τὸ μὴ εἶναι εἶνε ἀδύνατον, ἐνῶ ἡ ἄλλη λέγει ὅτι δὲν εἶνε καὶ ὅτι πρέπει νὰ μὴ εἶνε. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἔκφρασις «εἶναι» καὶ «μὴ εἶναι» δὲν ἔχουσι ἐνταῦθα τὴν ἐννοίαν τοῦ «ὄντος» καὶ τοῦ «μὴ ὄντος» διότι, ὡς λέγει ὁ κ. Cal., εὕρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μεταφυσικῆς αὐτῆς πραγματείας ἢ ὁποῖα θὰ καθορίσῃ τὸ «εἶναι» καὶ τὸ «μὴ εἶναι». Αἱ δύο αὗται ἐκφράσεις πρόκειται ἁπλῶς νὰ σημειώσωσιν ἐν τῇ μεγίστῃ δυνατῇ γενικότητι τὴν ἐννοίαν τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ θέσεως καὶ τῆς ἐκφάνσεως, διὰ τοῦτο καὶ ἀμέσως κατόπιν, ἀφοῦ εἶπε ποῖαι εἶνε αἱ δύο ὁδοὶ τῆς ἐρεῦνης, λέγει «αὐτὴ ἢ δευτέρα ὁδὸς σοῦ λέγω εἶνε ἐντελῶς ἀδύνατος διότι ποτὲ δὲν θὰ εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσῃς τὸ μὴ ὄν (διότι εἶνε ἀδύνατον), καὶ οὔτε νὰ τὸ ἐκφράσῃς». Καὶ ἀκολουθεῖ ἀμέσως μετὰ τὸ «οὔτε φράσαις», ὡς συνέχεια αὐτοῦ, ὁ στίχος «τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι». Καὶ οὕτω βλέπομεν ὅτι καὶ κατὰ τὸν στίχον τοῦτον ἢ ταύτισις τοῦ νοεῖν καὶ εἶναι ἔχει τὴν ἴδιαν σημασίαν ὅπως καὶ εἰς τὸν ἄλλον: «ταῦτόν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκὲν ἔστι νόημα». Τὸ εἶναι τοῦ Παρμενίδου εἶνε κατὰ ταῦτα ἢ ὄντολογικῆ ὑποστατοποίησης τοῦ εἶναι τῆς ἐκφάνσεως, τοῦ κατὰ λόγον εἶναι.

Οὐχ ἦττον, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, αἱ δύο αὗται ἐννοίαι τοῦ εἶναι συγχέονται, ἀσυνειδήτως βεβαίως, διαρκῶς παρὰ τῆ Παρμενίδῃ καίτοι ὡς ἀφετηρία τῆς ὄντολογικῆς ἐννοίας δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ λογικὴ ταύτη.—(Παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀποψις αὕτη τοῦ κ. Cal. εἶνε ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς παραδεδεγμένας θεωρίας. Οὕτω ὁ Zeller φρονεῖ ὅτι ὁ Παρμενίδης, ὡς μαθητῆς τοῦ Ξενοφάνους καὶ ἴσως ὑπὸ τὴν ἐπιφρεϊάν του, ἔλαβεν ὡς ἀφετηρίαν τὰς περὶ τῆς φύσεως ὡς ὅλου ἀπόψεις του ἵνα καταλήξῃ εἰς τὸν «λόγον» καὶ τὴν «κρίσιν» δι' ἧς καὶ μόνῃς ἐκφράζεται ἡ ἀλήθεια, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ λαμβάνῃ ταύτην ἐν μεταφυσικῇ σημασίᾳ).

Τὸ εἶναι τοῦ Παρμενίδου εἶνε ἓν, ὅλον, ἀκίνητον, ἀναλλοίωτον, δὲν γεννᾶται οὔτε παρέρχεται· δὲν εἶνε δὲ δυνατόν νὰ γεννηθῇ ἢ νὰ καταστραφῇ διότι «οὔτε ἦτο οὔτε θὰ εἶνε, ἀλλὰ μόνον εἶνε ἐν τῇ ἀπο-

λύτῃ ταυτέτητι τοῦ αἰωνίου παρόντος». Ἐνταῦθα εἶνε καταφανής ἡ ὄντολογικοποίησις τῆς λογικῆς ἀπαιτήσεως περὶ τῆς ἀπολύτου ἀδιαφορίας τοῦ εἶναι. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως ὄντολογικοποιεῖται καὶ ὕλικοποιεῖται, οὕτως εἶπειν, καὶ τοῦ ἀρχικῶς εἶνε μία καθαρῶς λογικῆ ἀπαίτησις: καὶ οὕτω τὸ εἶναι τοῦ Παρμενίδου πρέπει νὰ ἔχη ὄρια, νὰ εἶνε πεπερασμένον, διότι τότε μόνον θὰ εἶνε διαρκῶς ὅμοιον αὐτὸ πρὸς ἑαυτό. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη προσωποποιεῖται ἐν τῇ Δίκη, τῇ Ἀνάγκῃ, τῇ Θέμει, τῇ Μοίρᾳ. Καὶ οὕτω ξεκαθαρίζεται καὶ ἓνα ἄλλο ἐπίμαχον σημείον: τὸ τῆς σφαιρικότητος τοῦ εἶναι τοῦ Παρμενίδου ἢ σφαιρικότητος αὐτοῦ, ἐχρησίμευεν ὡς ἐπιχείρημα θεωρούμενον ἀκαταμάχητον περὶ τοῦ ὕλικου χαρακτήρος τοῦ εἶναι. Διὰ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ὁ κ. Cal. φρονεῖ ὅτι ἐξηγεῖται ἄνευ ἀμφιβολίας ὅτι πρόκειται πάλιν περὶ ὄντολογικοποίησεως μιᾶς καθαρᾶς ἀπαιτήσεως τῆς λογικῆς. Τὴν δὲ ἔννοιαν ταύτην τῆς σφαιρικότητος τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ Παρμενίδης ὄχι στατικῶς ἀλλὰ δυναμικῶς, ὡς δύναμιν ἐνεργοῦσαν ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς ἀπάσας τὰς κατευθύνσεις μετ' ἴσης ἐντάσεως.

Ὁ καθορισμὸς τῆς σφαιρικότητος τοῦ «εἶναι» σημειοῖ τὸ ἔσχατον ὄριον τοῦ ὄντολογικοῦ ὀρισμοῦ αὐτοῦ. Μετὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἀλήθεια προσλαμβάνει μορφήν ἢ ὁποῖα ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν «δόξαν» τῶν ἀνθρώπων, ἔχει, πρὸς ὑποστήριξιν ἑαυτῆς, ἀνάγκη κινήσεως, κατηγορηματικῶν προσδιορισμῶν κτλ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παρμενίδης προβαίνει εἰς τὴν «φιλοσοφίαν κατὰ δόξαν» παράλληλον πρὸς τὴν «φιλοσοφίαν κατ' ἀλήθειαν» (ὡς λέγει Διογ. ὁ Λαέρτιος): ἡ «δόξα» ἀποδίδει ἀπλῶς εἰς τὸ εἶναι τὰ διάφορα αὐτῷ ἀνήκοντα κατηγορούμενα, ταυτοχρόνως ὅμως ἀποκλείει πάντα τὰ λοιπὰ ἢ τινὰ ἐξ αὐτῶν· λέγουσα ὅτι τὸ εἶναι εἶνε σφαιρικόν, λέγει ταυτοχρόνως ὅτι δὲν εἶνε τετράγωνον· καὶ ἄρα ἀναμιγνύει εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἀντιφατικούς προσδιορισμούς κτλ. Ἡ «δόξα» δὲν εἶνε ἐσφαλμένη, διότι ἀποδίδει κατ' ἀλήθειαν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸ εἶναι· ἔχει ἄρα κοινὴν μετ' αὐτοῦ τὴν πηγὴν, καὶ ἀποτελεῖ, ὡς λέγει ὁ κ. Cal., τὴν σύμφυτον αὐτῇ ἀπορίαν τὴν ὁποῖαν δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ παραβλέψη οὔτε νὰ ἀγνοήσῃ ὁ ἕλλην Παρμενίδης· καὶ οὕτω ἔμπροσθεν τοῦ μονοτόνου κόσμου τῆς ἀληθείας ἔρθοῦται ὁ ποικίλος κόσμος τῶν φαινομένων ζητῶν ἐξήγησιν· ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης, τῆς βαθυτέρας καὶ συνεπεστέρας τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ

ἀντιφάσεων, κινεῖται ὁ νοῦς τοῦ Παρμενίδου. Πρὸς ἐξέτασιν τῶν δύο τούτων κόσμων χρησιμεύουσιν αἱ δύο μέθοδοι ἐρεύνης τὰς ὁποίας ἀναφέρει τὸ προηγουμένως μνημονευθὲν χωρίον. Ἡ μία εἶνε ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ γνωσεολογία τοῦ Παρμενίδου, ἡ ἄλλη, ἡ τῆς «δόξης», ἀποτελεῖ τὴν ἐξέτασιν τῶν φαινομένων ὅπου ἀναμιγνύονται αἱ ἀντιθέσεις καὶ συνυπάρχουσι τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ—εἶναι, καὶ εἰς τὰ ὅποια οἱ ἄνθρωποι ἔδωκαν «ὀνόματα» διὰ νὰ τὰ διακρίνωσι.

Οἱ μετὰ τὸν στίχον 40 ἀκολουθοῦντες στίχοι ἔδωκαν ἐπίσης ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἀντιφατικὰς ἐρμηνείας. Πλὴν τῶν δύο ἀνωτέρω ὁδῶν ἐρεύνης ὑπάρχει καὶ τρίτη τοιαύτη, τὴν ὁποίαν εἶνε ἀπαραιτήτως ἀνάγκη νὰ ἀποφύγωμεν.

45 ἀλλὰ σὺ τῆς δ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα,
αὐτὰρ ἔπειτ' ἀπὸ τῆς, ἣν δὴ βροτοὶ εἰδότες οὐδὲν
πλάζονται δίκρανοι· ἀμηχανίη γὰρ ἐν αὐτῶν
στήθεσιν ἰθύνει πλάγκτον νόον· οἱ δὲ φορεῦνται
κωφοὶ ὅμως τυφλοὶ τε τεθηπότες, ἄκριτα φῦλα
50 οἷς τὸ πέλειν τε καὶ οὐκ εἶναι ταῦτόν νενόμισται
κ' οὐ ταῦτόν, πάντων δὲ παλίντροπός ἐστι κέλευθος.

Οἱ ἀκολουθοῦντες δηλ. αὐτὴν ἄνθρωποι ἀγνοοῦσι τὰ πάντα, εἶνε σὰν νὰ εἶχαν δύο κεφαλὰς, παρασύρονται τῆδε κακεῖσε ὡς τυφλοὶ καὶ κωφοὶ καὶ ἄκριτοι, καὶ θεωροῦν τὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ταῦτόν καὶ μὴ ταῦτόν (στ. 45—52). Κατὰ τινὰς ἡ τρίτη αὕτη ὁδὸς εἶνε ἡ ὁδὸς τῆς «δόξης». Ἐναντίον τῆς ἀπόψεως ταύτης κηρύσσεται ἀνεπιφυλάκτως ὁ κ. Cal. καὶ εἶνε τῆς γνώμης ὅτι ἡ ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Παρμενίδου μέτρον μελανὰ χρώματα περιγραφομένη τρίτη ὁδὸς εἶνε καθαρὸς ὑπαινιγμὸς ἐναντίον τῆς θεωρίας τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔννοια περὶ τοῦ ἀπολύτου γίγνεσθαι θὰ ἐφαίνετο, ἀναντιρρήτως, εἰς τὸν Παρμενίδην ἀντιφατικὴ ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς λογικῆς σκέψεως ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ πεδίου τῶν παρατηρήσεων τῆς πείρας. (Τὸν ὑπαινιγμὸν τοῦτον ἀνεγνώρισεν ἤδη κατ' οὐσίαν καὶ ὁ Συμπλίκιος).

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ ἀληθείας καὶ δόξης τὴν ὁποίαν περιγράφει τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ποιήματος τοῦ Παρμενίδου, ἀναφαίνεται, καίτοι ὑπὸ

διάφορον κἄπως μορφήν, κατὰ τὴν λεπτομερεστέραν ἀνάλυσιν τοῦ κόσμου τῆς «δόξης», τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων τοῦ «ἔθικῶς διαικισμοῦ», ἐν τῇ ἀντιθέσει τῶν δύο ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι τὸν διέπουν: τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, τοῦ πυκνοῦ καὶ τοῦ ἀραιοῦ, τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκοτοῦς· τὸ πρῶτον σκέλος ἐκάστης τῶν ἀντιθέσεων τούτων ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ὄντος, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ μὴ ὄντος. Ἀνάλογος πρὸς τὴν ὄντολογία ταύτην τῆς δόξης, εἶνε καὶ ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς αὐτὴν γνωσεολογία τῆς ὁποίας ἡ γνωστικὴ ἐνέργεια παρουσιάζεται ὡς ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς εἰδικῆς κράσεως τῶν δύο ἀντιθέτων στοιχείων ἐν ἐκάστῳ εἰδικῷ ὀργανισμῷ, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ὑπεροχὴν τοῦ καλοῦ θετικοῦ στοιχείου:

*ὣς γὰρ ἐκάστοτε ἔχει κοῤῥαῖσιν μελέων πολυπλάγκτων
τὼς νοὸς ἀνθρώποισι παρίσταται· τὸ γὰρ αὐτὸ
ἔστιν ὅπερ φρονέει μελέων φύσις ἀνθρώποισιν
καὶ πᾶσιν καὶ παντὶ· τὸ γὰρ πλεον ἔστι νόημι.*

Ἐν τῇ ἐρεύνη τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων ὁ Παρμενίδης δίδει ἐξηγήσεις διὰ πάσης φύσεως φαινόμενα μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ γένους εἰς τὸ ὅποιον θὰ ἀνήκει τὸ γεννηθησόμενον τέκνον. Τὸ παράδοξον δὲ εἶνε ὅτι τὸ ἄρρεν τὸ κατατάσσει εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ψυχροῦ ἐνῶ τὸ θῆλυ ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ θερμοῦ (ἦτοι ἐκ τῆς εὐγενεστεράς τῶν δύο ἀντιθέτων ἀρχῶν), ἐνῶ ἀντιθέτως πάντες οἱ ἀρχαῖοι, προεξάρχοντος τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐθεώρουν τὸ θῆλυ στοιχεῖον ὡς τὴν βίλην καὶ τὸ ἄρρεν ὡς τὴν μορφήν. Ὁ κ. Cal. σημειοῖ ὅτι παρὰ τῇ Παρμενίδῃ εἶνε θηλυκοῦ γένους ὄχι μόνον αἱ θεότητες αἱ κυριαρχοῦσαι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ προσωποποιημέναι ἀλληγορίαι. Μία μόνον ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχει; ὁ ἔρως.

Βεβαίως, λέγει ὁ κ. Cal., καὶ διὰ τὸν Ξενοφάνην, παρὰ τὴν πραγματικότητα τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἐνὸς ὑπῆρχεν ἡ πραγματικότης τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων, παρὰ τὴν ὑπερήφανον βεβαιότητα τοῦ ἐνὸς ὑπῆρχεν ἡ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἄλλης αὐτῆς πραγματικότητος. Ὁ Ξενοφάνης ὅμως δὲν ἀπέδιδε καὶ μεγάλην προσοχὴν εἰς τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν, ἐνῶ δὲ ἤμποροῦσε νὰ διαφύγῃ τὸ πεπειραμένον βλέμμα τοῦ Παρμενίδου ἐξ Ἑλέας, ὁ ὅποιος ἠσθάνετο τὴν

ανάγκη νὰ εὕρη τὸν λόγον καὶ τοῦ δευτέρου τούτου κόσμου τῶν φαινομένων καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν ὄχι διαφόρων ἀλλ' ἀναλόγων πρὸς τὰς διὰ τὴν ἀλήθειαν ἰσχυούσας. Εἰς τὴν μεγάλην του ἑλληνικὴν ψυχὴν ζῆ τὸ ποικίλον μὲ σφριγῶσαν ζωὴν τὸ μαρτυροῦσιν οἱ στίχοι:

133 εἶση δ' αἰθερίην τε φύσιν τὰ τ' ἐν αἰθέρι πάντα
σήματα καὶ καθαῶς εὐαγέως ἡελίοιο
λαμπάδος ἔργ' αἰδήλα καὶ ὀππόθεν ἐξεγένοντο,
ἔργα τε κύκλωπος πεύση περίφοιτα σελήνης
καὶ φύσιν εἰδήσεις δὲ καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχοντα,
138 ἐνθεν ἔφην τε καὶ ὡς μιν ἄγονσ' ἐπέδησεν ἀνάγκη
πεύρατ' ἔχειν ἄστρων.

Πνεῦμα νομοθετικόν ἰδοὺ κατὰ τὸν κ. Cal τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ Παρμενίδου. Ὁ Παρμενίδης εἶνε ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἀρχαίου Λόγου, διότι θέτει κατὰ πρῶτον ὡς πραγματικόν τι ἓνα νόμον, χωρὶς νὰ φαντασθῆ ὅτι ὁ νόμος οὗτος εἶνε δυνατόν νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, διότι, ἐπὶ πλέον, ὀρίζει διὰ τὸ πραγματικὸν ἓνα νόμον κύρους καὶ ἰσχύος ἀπολύτως ἐσωτερικῶν, τουτ. τὸν νόμον τοῦ νὰ εἶνε δυνατόν νὰ νοηθῆ, ἀνεξαρτήτως καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὸ εἶναι δυνατόν νὰ παρασταθῆ ἐν τῇ αἰσθήσει.

B. **Μέλισσος.** Δύο ἦσαν αἱ δυσκολίαι τῆς θεωρίας τοῦ Παρμενίδου α) ἡ ἀρχὴ τοῦ κατ' ἀνάγκην πεπερασμένου χαρακτήρος τοῦ ὄντος (σφαιρικότης τοῦ σύμπαντος) καὶ β) ἡ ὑπαρξὶς ἐνὸς κόσμου τῆς «δόξης» παρὰ τὸν κόσμον τῆς ἀληθείας. Καὶ αἱ δύο ἦσαν παραχωρήσεις τοῦ Λόγου ἀπέναντι τῆς πείρας καὶ τῶν αἰσθήσεων. Ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ Μελίσσου ἐκ Σάμου ἔγκειται, κατὰ τὸν κ. Cal., εἰς τὸ ὅτι ἐξηφάνισε τὰς δύο ταύτας πηγὰς τῆς ἀβεβαιότητος καὶ αἰωρήσεως εἰς τὰς θεωρίας τοῦ Παρμενίδου. Καίτοι ὁ Μέλισσος ἦτο κατὰ εἰκοσιν ἔτη νεώτερος τοῦ Ζήνωνος, ποτὲ καὶ πουθενὰ δὲν γίνεται λόγος ὅτι μαθητὴς του ὑπῆρξεν ὁ Μέλισσος, ἀλλὰ πάντοτε τὸν συνδέουσιν κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὸν Παρμενίδην. Ἄλλως τε καὶ αἱ θεωρίαι του ἀναφέρονται πάντοτε εἰς τὰς τοῦ Παρμενίδου, ὡς νὰ μὴ εἶχε γράψῃ τίποτε περὶ αὐτῶν ὁ Ζήνων. (Καὶ αὐτὸς ὁ Ἄριστοτέλης πραγματευόμενος περὶ τῶν ἐλευσίων ἀναφέρει ὡς τοιούτους τὸν Ξενοφάνην, τὸν Παρμενίδην, καὶ

τὸν Μέλισσον. Τὴν φήμην τοῦ Μελίσσου ἔβλαψε πολὺ ἢ περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ ὅποτος τὸν ἀποκαλεῖ «μικρὸν ἀγροικιώτερος, φορτικὸς καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν». Τὴν περὶ Μελίσσου γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους συνεμερίσθησαν καὶ ὄλοι οἱ κατόπιν κριτικοί, καίτοι ὑπήρξαν καὶ τινες ἐξαιρέσεις. Ὁ κ. Cal. ὅμως φρονεῖ ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε ἐσφαλμένη, ὑφείλεται δὲ εἰς τὸ ὅτι οὗτος δὲν ἠγνόησε τὴν βαθυτέραν καὶ λεπτοτέραν σημασίαν τῶν συλλογισμῶν τοῦ Μελίσσου, τὸν ὅποτον θεωρεῖ ὅτι θετικῶς καὶ τελειωτικῶς ἐπεξεργάσθη τὴν ἐλεατικὴν ἐννοιαν τοῦ εἶναι καὶ ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὸ ἀκρότατον δυνατὸν σημεῖον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ζήνωνα ὁ ὅποτος τὴν ἀνέτρεψε χωρὶς γὰρ τὸ ἐγνοῆσθαι, ἐπεξεργασθεὶς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντα διαλυτικὰ στοιχεῖα.

Ὁ Παρμενίδης ἔλεγεν ὅτι τὸ «εἶναι» (τὸ εἶναι) οὔτε ἦτο οὔτε θὰ εἶνε (εἰς τὸ μέλλον) ἀλλ' εἶνε ἐν τῷ παρόντι. Ὁ Μέλισσος λέγει: τὸ «εἶναι» ὄχι μόνον εἶνε ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ ἦτο πάντοτε ἐν τῷ παρελθόντι: καὶ θὰ εἶνε ἔς ἀεὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πῶς ἐξηγεῖται αὕτη ἡ διαφορά; Διὰ τὸν Παρμενίδην, ὅπως εἶδομεν, τὸ εἶναι, «εἶναι», ἦτο ὁ Λόγος, ἡ λογικὴ μορφή τῆς ἐκφάνσεως διὰ τῆς γλώσσης, ὡς τοιαύτη δὲ μόνον καὶ διαρκῶς ἐν τῷ παρόντι ὑφίστατο. Τὸ λογικὸν τοῦτο «εἶναι» ὑποστατοποιηθὲν βαθμηδὸν καὶ προϊόντως ὑπὸ τοῦ Παρμενίδου, μετέπεσεν ἀσυνειδήτως (συγχεόμενον πρὸς αὐτὸ) εἰς ὄντολογικὸν «εἶναι». Ὁ Μέλισσος ὅμως δὲν εἶχεν ἀνάγκην γ' ἀκολουθήσῃ τὴν διαδικασίαν αὐτὴν δι' αὐτὸν ἦτο ἤδη ἔτοιμον, καὶ οἶονεὶ δεδωμένον, τὸ ὄντολογικὸν τοῦτο «εἶναι» τοῦ Παρμενίδου καὶ ἀπετέλει τὴν ἀφετηρίαν τῆς περαιτέρω σκέψεώς του. Ὡς τοιοῦτον ὅμως δὲν εὐρίσκετο πλέον ἀπλῶς ἐν τῷ ἀχρόνῳ ἴσως σημεῖῳ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καταλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τοῦ χρόνου πρὸς τε τὸ παρελθὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον, τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα ἀποτελεῖ τὸ ἄπειρον κατὰ χρόνον. Διὰ τὸν Παρμενίδην ὅτι δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸ εἶναι ἐν τῷ παρόντι, ἀνῆκεν εἰς τὸ μὴ—ὄν (καὶ συνεπῶς μὴ δυνάμενον γὰρ νοηθῆ οὔτε γὰρ ἐκφρασθῆ). Ὁ Μέλισσος ὅμως ὤφειλε γὰρ ἀκολουθήσῃ ἄλλον συλλογισμόν, ἀφοῦ τὸ εἶναι τοῦ ἐξετείνετο ἐπ' ἄπειρον κατὰ τὰς δύο διευθύνσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος: ἐξ οὗ καὶ ὁ συλλογισμὸς τοῦ ὅτι «εἰάν δὲν ἦτο πάντοτε ἐν τῷ παρελθόντι, θὰ ἔπρεπε γὰρ ὑπάρχει στιγμή καθ' ἣν παρήχθη· ἀλλὰ ἐκ

τίνος νὰ παραχθῆ; ἐκ τοῦ μηδενός: τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, ἄρα ἦτο πάντοτε ἐν τῷ παρελθόντι». Ἡ ἐπιχειρηματολογία ὅμως αὐτῆ δεικνύει ὅτι, ἀσυνειδήτως, τὸ εἶναι τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὄχι μόνον κατὰ χρόνον ἀπειρον ἀλλὰ καὶ κατὰ χώρον χωρὶς ὅμως νὰ γίνεσθαι καὶ διάκρισις τῶν δύο· οὕτω λέγει ὅτι ὅπως εἶνε αἰδιόν οὕτω εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνε αἰωνίως καὶ ἀπειρον κατὰ τὸ μέγεθος (ἄλλως καὶ αἱ ἐκφράσεις τοῦ Παρμενίδου δεικνύουσι τὴν ἀσυναίσθητον ταύτην σύγχυσιν, οἷον: συνεχές πᾶν, πάμπαν πελέναι κλπ.)· ἀδίκως ἄρα, κατὰ τὸν κ. Cal. κατηγορεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὸν Μέλισσον ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐχωροποίησε τὸ ἐν τῷ χρόνῳ «εἶναι» τοῦ Παρμενίδου. Ἐκ τῆς πρώτης λοιπὸν ιδιότητος τοῦ αἰωνίου κατὰ χρόνον προῆλθεν ἡ τοῦ ἀπείρου. Τοῦ κατηγορουμένου τούτου συνέπεια εἶνε ἡ ἐνότης. Τὸ τοιοῦτον, φρονεῖ ὁ κ. Cal. εἶνε νεωτερισμὸς τοῦ Μελίσσου: ἐὰν τὸ εἶναι δὲν ἦτο ἐν ἐνιαῖον τότε θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐτερότητα καὶ τὸν περιορισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ ταύτης, ὅποτε ὅμως τὸ εἶναι θὰ ἔπαυε νὰ εἶνε ἀπειρον: διὰ τοῦτο τὸ εἶναι εἶνε αἰώνιον καὶ ἀπειρον καὶ ἐν τι καὶ ἐσωτερικῶς ὅμοιον: «οὕτως οὖν αἰδιόν ἐστι καὶ ἀπειρον καὶ ἐν καὶ ὅμοιον πᾶν»· καὶ ἐκ τῆς ιδιότητος ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος καὶ ὁμοιότητος συνάγονται ὑπὸ τοῦ Μελίσσου ὅλαι αἱ λοιπαὶ καθ' ἕκαστον ιδιότητες: «καὶ οὐτ' ἂν ἀπόλοιτο οὔτε μείζον γένοιτο οὔτε μετακοσμέοιτο οὔτε ἀλγεῖ οὔτε ἀνιᾶται». Οἰαδήποτε ἀλλοίωσις, καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀκόμη, θὰ τὸ μετέβαλλεν ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ ἀπείρου χρόνου εἰς κᾶτι τὸ ὅποιον δὲν ἦτο, τὸ ὅποιον ὅμως δὲν εἶνε δυνατόν. Ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι τὸ ἰδεῶδες τῶν ἑλεατῶν φθάνει εἰς τὸ ὑψιστον αὐτοῦ σημεῖον.

Τὸ εἶναι, περιλαμβάνον τὸ σύνολον τοῦ κόσμου, εἶνε αὐταρκες, καὶ ἄρα ἀπολύτως ἱκανοποιημένον ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ του· ἡ ἔλλειψις τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ αὐταρκειᾶς ταύτης θὰ συνεπήγετο ἀμέσως τὴν ἄρνησιν τῆς θεμελιώδους ιδιότητος τοῦ ὅλου, κατὰ χώρον καὶ χρόνον, τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου. Ἀλλά, ὄχι μόνον δὲν ἀλγεῖ οὐδὲ ἀνιᾶται ἀλλ' εἶνε καὶ πλήρες καὶ ἐν αὐτῷ δὲν ὑπάρχει τὸ κενόν, διότι τὸ κενόν εἶνε μῆ-δὲν καὶ τὸ μῆ-δὲν δὲν ὑπάρχει· ἀλλὰ καὶ ἡ κίνησις ἀποκλείεται διότι τὸ εἶναι δὲν ἔχει ποῦ νὰ προχωρήσῃ· διὰ νὰ τὸ πράξῃ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ τὸ κενόν ἀλλὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει, ἀδύνατος ἄρα ἡ κίνησις.

Ὅπως καὶ ὁ Παρμενίδης οὕτω καὶ ὁ Μέλισσος, μετὰ τὸν μεταφυ-

σικόν καθορισμόν τοῦ εἶναι ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐξετάσεως τοῦ κόσμου τῶν φαινόμενων. Διὰ τὴν ὑπάρχουσι πράγματα τὰ πολλά, ποὺ βλέπομεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, δηλ. ἡ γῆ, ὁ ἀήρ, τὸ πῦρ, ὁ σίδηρος, ὁ χρυσοῦς κτλ. πρέπει νὰ εἶνε πάντοτε ὅπως παρουσιάζονται εἰς ἡμᾶς τὴν πρώτην φοράν ποὺ τὰ βλέπομεν, ἄρα νὰ διατηρῶνται αἰωνίως· τὰ πράγματα ὁμῶς δὲν συμβαίνουσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διότι ἡμεῖς βλέπομεν διαρκῶς νὰ ἀλλοιοῦνται ταῦτα: τὸ θερμὸν γίνεται ψυχρὸν κτλ. ἄρα ὅλα αὐτὰ ποὺ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι θεωροῦμεν ὡς ἀληθῆ δὲν εἶνε ἀληθῆ, δὲν ὑπάρχουσι (πραγματικῶς). Ὁ Μελίσσος, ὡς βλέπομεν, εἶνε συνεπῆς πρὸς τὰς μεταφυσικὰς τοῦ ἀρχαίου καὶ ἀρνούμενος ἅπασι τὴν κίνησιν καὶ ἀλλοίωσιν εἰς τὸ εἶναι ἀρνεῖται τὸ εἶναι εἰς πᾶν τὸ κινούμενον καὶ ἀλλοιούμενον. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν παρουσιάζεται μὲ τὴν σαφήνειαν, ὅσον ἐν τῇ ἀπόψει ταύτῃ τοῦ Μελίσσου, ὡς αἴσθησις τοῦ Ἑλληνοῦ πιστοῦ πάντοτε εἰς τὸ εἶναι, ἢ ἐσωτερικῆ μὴ — πραγματικότης τοῦ γίνεσθαι: μὴ—πραγματικότης ἢ ὁποῖα εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ παραλογισμὸς τοῦ κόσμου τοῦ Ἡρακλείτου ὅπως τὸν ἔβλεπε τὸ ἀκαμπτὸν βλέμμα τοῦ ἐλεάτου. Ὁ Μελίσσος ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν καὶ συνεπεστάτην ἐκδήλωσιν τοῦ ἐλεατισμοῦ. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Μελίσσου δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἴχνος τῆς κρίσεως ἐκείνης ἢ ὁποῖα διὰ τοῦ Ζήνωνος θὰ κατέληγεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς. Ἐσωτερικῆ κρίσις ὑπάρχει βεβαίως καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Μελίσσου ἀλλ' αὕτη εἶνε μόνον ἢ τῆς ἀμέσου ἀντιφάσεως πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς κοινῆς πείρας· ἢ ἀντίφασις ὁμῶς αὕτη εἶνε συμφυῆς τῷ ἐλεατισμῷ.

M. T.

Ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, Μέρο: Α', Κων. Ι. Λογοθέτη, ἐν Ἀθήναις, ἔκδ. Κολάρου, 1930.

Τὸ προτέρημα τῆς ἐργασίας αὐτῆς τοῦ κ. Λογοθέτη εἶναι τοῦτο, ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἱκανὸς νὰ βάζει σὲ σωστὴ σειρὰ ὅλα τὰ σχετικὰ χωρὶα κάθε φιλοσόφου ποὺ ἀναφέρονται σὲ μὲν ἔγνοια καὶ νὰ κα-